

provisions of the current legislation regarding the ban on the production and promotion of St. George's ribbon (guards' ribbon) are being studied.

The main forms of using the symbols of the military invasion of the russian nazi totalitarian regime in Ukraine are determined. The peculiarities of expert examination of relevant objects by forensic art experts are characterized. Proposals regarding the improvement of the current criminal legislation in terms of responsibility for the use of symbols of the military invasion of the russian nazi totalitarian regime are substantiated.

Key words: forensic research, forensic art examination, symbol, emblem, war crimes of the russian federation, symbols of the military invasion of the russian nazi totalitarian regime in Ukraine, Latin letters «Z», «V», symbols of the armed forces of the russian federation, St. George's ribbon (guards' ribbon).

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.68>

УДК 343.98

Маргарита Олегівна Журавльова
кандидат психологічних наук,
заступник директора з експертної роботи

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1569-5119>,
E-mail: odndise@gmail.com

Дмитро Валентинович Хамула
кандидат культурології, судовий експерт
лабораторії психологічних, мистецтвознавчих
та інших видів досліджень

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3146-1390>
E-mail: odndise@gmail.com

*Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОДУКЦІЇ ЯК ПОРНОГРАФІЧНОЇ: У КОМПЛЕКСІ АБО БЕЗ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ

Автори статті аналізують складність проведення комплексної психолого-мистецтвознавчої експертизи через призму постановки питання про доречність залучання мистецтвознавців у проведення досліджень по виявленню порнографії у тих випадках, коли остаточне вирішення експертного інтегрального питання виходить за межі простої порнографії, задля виявлення якої не потрібні спеціальні знання, а лише тоді, коли постає питання можливого відношення певних зображень до світової культури

Ключові слова: психолого-мистецтвознавча експертиза, психологічне дослідження, мистецтвознавче дослідження, порнографія і мистецтво, сучасне мистецтво.

Постановка проблеми. Це процес, коли нібито порнографічні зображення є складовими світової культури певних історичних періодів, коли нібито звичайні світліни дітей у спідній.

Практика проведення експертними установами Міністерства юстиції України мистецтвознавчих експертиз інформації порнографічного характеру дозволяє дійти висновку про зловживання спеціальними знаннями експертів з боку слідства, а саме – призначення експертиз щодо порнографії в очевидних випадках її наявності. Ця практика призводить до штучного збільшення показників проведення таких видів експертиз та обумовлює перенавантаження експертів-мистецтвознавців дослідженнями, котрі не є за своєю суттю дійсно мистецтвознавчими. Така ситуація існує й у випадках призначення комплексних психолого-мистецтвознавчих експертиз щодо встановлення дитячої порнографії.

Метою цієї статті є розмежування спеціальних знань в галузі мистецтвознавчої та психології від правових, встановлення меж компетенції експертів-мистецтвознавців та експертів-психологів під час проведення досліджень порнографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закон України «Про захист суспільної моралі» містить перелік понять, що використовуються експертами-мистецтвознавцями під час проведення експертизи, щодо продукції порнографічного характеру [4]. Так у законі вказано, що порнографія – це «вульгарно-натуралістична, цинічна, непристойна фіксація ставих актів, самоцільна, спеціальна демонстрація геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які не відповідають моральним критеріям, ображають честь і гідність людини, спонукаючи негідні інстинкти» [там же]. Заразом продукція порнографічного характеру визначається вказаним законом, як будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, в тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій чи які містять інформацію порнографічного характеру» [там же].

Тобто закон має чітке визначення того, що саме є продукцією порнографічного характеру, розповсюдження якої заборонено Кримінальним кодексом України. Для того, щоб визначити продукцію як порнографічну, слідству достатньо встановити наявність на матеріальному об'єкті детального зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій або спеціальної демонстрації геніталій. У сучасній практиці розслідування кримінальних проваджень щодо розповсюдження порнографії, слідство, зазвичай, звертається для встановлення на матеріальних об'єктах інформації порнографічного характеру до судових експертів-мистецтвознавців.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі «Науково-методичні рекомендації»), запитання «Чи має інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях інформації, порнографічний характер? Чи належать надані на дослідження предмети до продукції

порнографічного характеру? Чи мають місце в наданому на дослідження творі (літературному, кінематографічному, театральному, видовищному) сцени порнографічного характеру? Чи належить інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях, до дитячої порнографії?» натепер відносяться до компетенції мистецтвознавчої експертизи [10]. Водночас, ретельний аналіз процесу дослідження експертами мистецтвознавчими матеріальних об'єктів на предмет наявності порнографії, дозволяє не погодитися з тим, що для вирішення цих питань завжди необхідні спеціальні знання у сфері мистецтвознавства.

Згідно п. 7.2 Науково-методичних рекомендацій мистецтвознавча експертиза серед іншого проводить «визначення відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі» [10]. Водночас відповідно до п. 2.3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі – Інструкція) експерту забороняється «вирішувати питання, що виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю, у тому числі з питань права» [6].

На нашу думку, Інструкція в цих положеннях є суперечливою. З одного боку експертам забороняється вирішувати правові питання, з іншого вказується, що експерти-мистецтвознавці визначають відповідність продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі. Вважаємо, що встановлення відповідності будь-чого вимогам законодавства відноситься виключно до компетенції правників, осіб, що мають відповідну освіту за спеціальністю «право» і наділені державою функціями встановлення порушень прав та свобод на території України, зокрема у кримінальному процесі – це є прерогативою слідства та суду.

Відповідно до ст. 4. Закону України «Про захист суспільної моралі» його дія не поширюється на виробництво чи розповсюдження документальних матеріалів, художніх творів літератури, мистецтва та культури, які визнані класичним чи світовим мистецтвом, на обіг наукових, науково-популярних, публіцистичних, освітніх матеріалів з питань статі й сексу та виробів сексуального характеру медичного призначення [4]. Тобто Закон дійсно містить положення, відповідно до якого може виникнути необхідність залучення експертів-мистецтвознавців до проведення відповідного дослідження спірних випадків. Згідно з вказаним законом класичні твори, предмети мистецтва та культури не можуть бути визначені як порнографічні. Тобто саме для аналізу їх місця у світовій культурі й потрібні спеціальні знання у сфері мистецтва. Але знов-таки, в цьому дослідженні експерт-мистецтвознавець не встановлює відповідність продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі. Він встановлює культурну та історичну цінність, відповідність матеріальних об'єктів певному етапу розвитку людства та мету створення таких об'єктів з урахуванням їх виникнення в конкретному історичному періоді.

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу», вона має таке визначення: «Дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [5]. На

нашу думку, ключовим в цьому визначенні є поняття спеціальних знань. Тобто судова експертиза, іншими словами, – це процес використання будь-яких спеціальних знань і надання їх у вигляді висновку, котрий буде розглядатися судом.

Аналіз практики проведення судових мистецтвознавчих експертиз дозволяє стверджувати, що в більшості випадків призначення експертиз щодо встановлення порнографії (інформації порнографічного характеру) слідство зловживає можливістю проведення такого дослідження, а експерти-мистецтвознавці, в свою чергу, постійно надають висновки, нібито, мистецтвознавчої експертизи, але насправді жодним чином не використовують спеціальні знання. Для встановлення того, що відеозапис, котрий містить сцени статевих відносин з детальним зображенням ерегуючого чоловічого статевого органу та відверте зображення вульви, є порнографічним, не потрібні спеціальні знання. Необхідним у такому разі є лише знання Закону України «Про захист суспільної моралі», тобто суто знання в системі права.

Вважаємо, що у випадках, коли надані на дослідження матеріали не потребують спеціальних знань у сфері мистецтва, експерти-мистецтвознавці повинні відмовлятися від проведення таких експертиз, мотивуючи це нормами Закону України «Про судову експертизу» та положеннями Інструкції [5, 6]. У такому разі є можливість не лише повернути витончену галузь експертного знання суто до мистецтва, а й зупинити штучне нарощування показників з проведення мистецтвознавчих експертиз. На нашу думку, помилкова норма щодо можливості визначення експертами-мистецтвознавцями відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі, яка, на жаль, поки що міститься у Науково-методичних рекомендаціях, за час свого існування спотворила образ однієї з найкрасивіших експертиз – мистецтвознавчої, зробила з фахівців у галузі мистецтва та історії «порнодослідників» [10]. Вважаємо, що Науково-методичні рекомендації потребують термінової корекції в частині визначення завдань мистецтвознавчої експертизи, а експертна практика проведення таких досліджень повинна стосуватися виключно складних випадків, коли між порнографією та мистецтвом дійсно виявляється дуже тонка грань і для визначення твору як порнографічного або історичного та культурного виникає необхідність у спеціальних знаннях.

Визначення порнографічного характеру матеріальних об'єктів у світовій практиці здійснюється різними процесуальними суб'єктами, зокрема й експертами різних спеціальностей, якщо взагалі виникає необхідність у спеціальних знаннях. Наприклад, визначення твору як порнографічного у США належить до компетенції слідчого та суду (детально див. статтю авторів за посиланням [1]).

Водночас, на думку авторів, історично помилковим було віднесення питань щодо порнографії виключно до мистецтвознавчої експертизи. Раніше вони вирішувались комплексно експертами з двох галузей знань: мистецтвознавцями та психологами. Але з появою суто мистецтвознавчої методики проведення такої експертизи, психологи в Україні були відтіснені від проведення таких експертиз. Заразом «Методика судово-експертного

мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру» (реєстраційний код 15.1.12) за своєю суттю більше нагадує сексологічне дослідження, через детальний опис видів сексу та не містить критеріїв оцінки матеріальних об'єктів за їх культурною, історичною або художньою цінністю [7].

Такі поняття, що існують в Законі України «Про захист суспільної моралі» як: «вульгарно-натуралістична, цинічна, непристойна фіксація статевих актів», «самоцільна, спеціальна демонстрація», «антиетичні сцени статевого акту», «сексуальні збочення», «моральні критерії», «честь і гідність людини», «спонукання негідних інстинктів», жодним чином не відносяться до сфери мистецтва, а є психологічними[4]. Тому, на нашу думку, складні випадки вирішення того, чи відносяться певні відео або зображення до порнографії також можуть потребувати включення до комісії з їх аналізу експертів-психологів.

Заразом саме експерт-психолог може вирішувати, як саме сприймається зображення пересічним спостерігачем: чи сприймається воно, як таке, що порушує норми суспільної моралі, чи містить фіксацію таких дій, що у суспільстві вважаються сексуальними збоченнями, чи спонукає глядача до прояву негідних інстинктів тощо.

Необхідно водночас зазначити, що складність у правильному розумінні деяких сучасних напрямлень у мистецтві була виявлена вже на початку ХХ ст., коли утворилися основні напрямлення такі, як авангардизм, кубізм, футуризм та багато ін. Тому художники з тих часів почали створювати певний супровідний матеріал у вигляді слів на творах мистецтва, лозунгів, програм тощо для спроб роз'яснення того, що саме вони хочуть донести до глядача.

Фактично будь-який артефакт залежно від певного контексту, континуму може бути обміркований, та перетворений митцем як витвір мистецтва (реді-мейд). Водночас це повинно здійснюватися з певними умовами, які автор повинен репрезентувати, аби його могли зрозуміти. Замість нього це може зробити експерт-мистецтвознавець через певні репрезентаційні дії, як, наприклад, супровідний текст до каталогу виставки, стаття тощо.

Аналіз історії мистецтва ХХ ст. дозволяє стверджувати, що нині у мистецтві гостро постає питання: порнографія, це симулякр культури чи важлива й невід'ємна складова сучасної культури? Так, за влучними спостереженнями В. Михайліна європейська салонна культура рубежу ХІХ-ХХ ст. стала своєрідним знаком «переходу кордону», тобто, дозволеного. Це специфічна форма загравання з дозволенним, що ніби балансує на межі, метою якої було просто полоскотати нерви. Дослідник має на увазі видовищну культуру оперети, мюзик-холи і кабаре, де вигляд оголених (або обтягнутих панталонами) жіночих ніг вже не був порнографічним одкровенням. У наші дні, резюмує В. Михайлін, кордон зрушив так далеко, що «голяшками» зараз уже нікого не здивуєш, і для того, щоб споживач «відчув кордон», йому *пропонують жорстке порно* [8].

Багато того, що експерти могли б визначити, як *порнографію*, своїми творцями у сучасному світі подається саме, як мистецтво. Тобто,

порнографія, непристойні дії та зображення, таким самим чином, як і предмети, можуть стати своєрідним реді-мейдом.

Коли ми вступаємо на територію мистецтва та культури, тут цілком можна загубитися й заплутатися, оскільки тут все нібито розмито, через повну втрату цілепокладання й тих утримуючих орієнтирів, які колись плекали мистецтво і культуру, якщо не тисячоліттями, то вже щонайменше останні 500-600 років. Відповідно, коли сьогодні вимовляється слово мистецтво, ми повинні розуміти, що мається справа з гештальтами, з областю, яка переплутана, перекручена зі свідомістю, і підсвідомістю, з красою та вульгарністю, естетикою та огидним, образністю та неодмінно з потворним. Однак, з найдавніших часів мистецтва за межами загального контексту, ніколи не існувало, воно завжди було додатком до ритуалу, до релігійно-сакрального [9].

Отже, чисте мистецтво, чи воно існує? Чи можливо його сформулювати перед тим, як формулювати поняття порнографії? Навіть у Стародавній Греції ні про яке чисте мистецтво мови ніколи не йшло, мистецтво там завжди було продовженням ритуалу, органічною частиною культу богів, героїв та ритуалів усередині цих культів, а також містерій. Греки не мали навіть слова «мистецтво». Натомість у них було поняття «техні», що визначало будь-яку справу, ремесло, будь-яку майстерно виконану роботу, якою можна було милуватися. Греки милувалися інтуїтивно.

Мистецтво не вчора стало на цей шлях. Це сталося саме тоді, коли мистецтво у певний момент своєї істоти звільнилося від «пут» ритуалу, грубо кажучи, коли живопис перестав бути «служницею» церкви. Однак повного звільнення до кінця так і не відбулося до сьогодні. Художники з тією чи іншою періодичністю і сьогодні, часом навмисно, згадують ритуал, культ, сакральне, міф і вкладають їх сюжети, їх коди у свої твори з різними намірами. Так, іноді це відбувається «за старою пам'яттю», як би інтуїтивно, іноді навмисне з метою претендувати на «безсмертя» своїх порожніх чи безглуздих творинь. Як би там не було, проте це відбувається.

Саме тому вважаємо, що під час проведення експертизи щодо порнографії повинен використовуватися комплекс експертного знання (мистецтвознавчого та психологічного), але виключно під час вирішення складних питань, особливо щодо наявності дитячої порнографії. Саме у випадку комплексної експертизи психологи не втрачуть культурного контексту під час оцінки відповідних творів, а мистецтвознавці не зможуть будь-що, зроблене людиною за сексуальними мотивами, вважати таким, що не є порнографією.

Натепер науковцями ОНДІСЕ розробляється комплексна психолого-мистецтвознавча експертиза дитячої порнографії (детально вона розглядається у публікаціях: [1; 2; 3]).

Відповідно до Закону України «Про захист суспільної моралі» дитяча порнографія – це зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі та/або задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях.

Підкреслюємо складність випадків дослідження саме дитячої порнографії, де вирішення питання залежить від наявності певних вихідних даних:

1) встановленого слідством факту щодо віку дитини (наявність свідoctва про народження); 2) зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях (не медичних тощо).

Вважаємо, що у випадку, коли за обидвома пунктами у слідства є необхідні дані, спеціальні знання в будь-якій галузі для встановлення дитячої порнографії не потрібні. Перший пункт дозволяє встановити, що на відео або зображенні зафіксована особа конкретного віку, встановленого за документами. Другий пункт може бути встановлений слідчим самостійно за наявністю очевидних сексуальних сцен з фіксацією статевих органів, тобто відповідно до норми закону про «будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях».

Вважаємо, що експерти-мистецтвознавці повинні залучатися до проведення досліджень лише тоді, коли певні об'єкти визивають сумніви стосовно можливої їх приналежності до мистецьких творів, або, якщо вони є, або можуть бути такими об'єктами, що у певному соціокультурному контексті можуть претендувати на звання мистецьких творів. До них можуть відноситися не тільки зображення або відеоматеріали, але й інсталяції, перформанси та акції, які створені митцями різноманітних напрямків сучасного мистецтва (contemporary art).

У випадку наявності лише вихідних даних за 2 пунктом, слідству необхідно залучити експерта-психолога або медичного експерта для встановлення віку особи або того, що особа виглядає як дитина (детально про психологічний аналіз цього питання див. за посиланням:[1, 2, 3]).

Коли у слідства немає вихідних даних за обидвома пунктами повинна бути призначена комплексна психолого-мистецтвознавча експертиза, завданням якої буде встановлення того, чи виглядає зафіксована особа як дитина (психологічна частина дослідження), встановлення наявності відверто сексуального образу та/або відверто сексуальної поведінки цієї особи (психологічна частина), встановлення художньої, культурної та/або історичної цінності матеріальних об'єктів, що досліджуються (мистецтвознавча частина), встановлення того, чи відноситься об'єкт дослідження до дитячої порнографії з урахуванням його психологічного змісту та художньої, культурної та історичної цінності (спільне інтегративне завдання).

У випадку наявності лише вихідних даних за 1 пунктом так само необхідним є призначення комплексної психолого-мистецтвознавчої експертизи, завданням якої буде встановлення наявності відверто сексуального образу та/або відверто сексуальної поведінки дитини, встановлення художньої, культурної та/або історичної цінності матеріальних об'єктів, що досліджуються, встановлення того, чи відноситься об'єкт дослідження до дитячої порнографії з урахуванням його психологічного змісту та художньої, культурної та історичної цінності.

Висновки. Вважаємо, що дослідження порнографії не є прерогативою суто мистецтвознавчої експертизи, як це існує зараз в експертній практиці України. Дослідження порнографії експертами – це процес заглиблення у складні, межові, спірні випадки, коли без застосування спеціальних знань слідству та суду неможливо дійти висновку про наявність інформації

порнографічного характеру. Це процес, коли нібито порнографічні зображення є складовими світової культури певних історичних періодів, коли нібито звичайні світліни дітей у спідній білизні або занадто дорослих образах викликають занепокоєння у суспільній свідомості (детально про психологічний аналіз дитячої порнографії див. за посиланням: [1, 2, 3]).

Перелік посилань

1. Журавлєва М. О., Янов Д. М. Комплексная психолого-искусствоведческая экспертиза детской порнографии. *Армянский журнал судебной экспертизы и криминалистики*. 2021. № 5. С. 103-108. URL: <https://doi.org/10.53587/25792865-2021.5-103/>
2. Журавльова М. О., Янов Д. М. Застосування комплексного підходу при дослідженні матеріалів, які містять дитячу порнографію. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 груд. 2021 р.). Київ: Вид-во Ліра-К, 2021. С. 117-120.
3. Журавльова М. О., Янов Д. М. Сексуалізація дітей та дитяча порнографія: проблеми експертної практики із визначенням «дозволеного» та «забороненого». *Актуальні питання та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2021. С. 101-105.
4. Про захист суспільної моралі Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV (у чинній ред.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>
5. Про судову експертизу: Закон України. *ВВР*, 1994, № 28, ст. 232 (у чинній ред.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5 (у чинній ред.) URL:

References

1. Zhuravlova, M. O., Yanov D. M. (2021). Comprehensive psychological and art-historical expertise on childpornography. *Armenian Journal of Forensic Examination and Criminalistics*. No. 5. P. 103-108. Retrieved from: <https://doi.org/10.53587/25792865-2021.5-103> (in russian).
2. Zhuravlova, M. O., Yanov D. M. (2021). The application of a comprehensive approach in researching materials containing child pornography. *Current issues of forensic expertology, criminalistics, and criminal procedure*: proceedings of the III International Scientific and Practical Conference. (Kyiv, December 15). Kyiv. P. 117-120 (in Ukrainian).
3. Zhuravlova, M. O., Yanov D. M. (2021). Sexualization of children and child pornography: issues in expert practice with determining the «permissible» and «prohibited». *Current issues and development prospects of forensic examination and forensic science*: proceedings of the international scientific-practical conference. Odesa. P. 101-105 (in Ukrainian).
4. The Law of Ukraine «On Protection of Public Morality» as of 20.11.2003 No. 1296-IV (in the current edition). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>. (in Ukrainian).
5. The Law of Ukraine «On Forensic Examination», *VVR*. 1994. No. 28. Art. 232 (in the current edition). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. (in Ukrainian).
6. Instruction on appointment and conducting of forensic examinations and expert studies, approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine as of 08.10.1998 No. 53/5 (in the current edition).

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

7. Методика судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру: звіт про НДР (заключ.) / наук. кер. А. О. Долуда; викон.: А. О. Долуда та ін. 01110002334. Харків: ХНДІСЕ, 2011. 58 с.

8. Михайлін В. Давньогрецька «грайлива» культура і європейська порнографія нового часу. *Недоторканий запас*. 2003. № 3 (29). С. 85-92.

9. Лосев А. Ф. Диалектика мифа. *Философия. Мифология. Культура*. Москва: Политиздат, 1991. С. 22-186. (Мыслители XX века).

10. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у чинній ред.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>. (in Ukrainian).

7. Doluda, A. O. (Ed.) (2011). The Methodology of forensic art-historical examination of pornographic materials: report on research (final)/ Ministry of Justice of Ukraine. Kharkiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise. Kharkiv. 58 p. (in Ukrainian).

8. Mykhailin, V. (2003). Ancient Greek «playful» culture and European pornography of modern times. *Untouchable Stock*. No. 3 (29). P. 85-92 (in Ukrainian).

9. Losev, A. F. (1991). The dialectics of myth. *Philosophy. Mythology. Culture*. Moscow. P. 22-186. (in russian)

10. Scientific and methodical recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies, approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine on October 8, 1998, No. 53/5 (in the current edition). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>. (in Ukrainian).

REGARDING THE ISSUE OF DEFINING MATERIAL AS PORNOGRAPHIC: BOTH WITHIN A COMPLEX FRAMEWORK OR WITHOUT THE USE OF SPECIALIZED KNOWLEDGE

M. Zhuravlova
D. Hamula

The article is devoted to the analysis of the difficulties that arise in the work of the experts-psychologists and art historians when conducting a complete psychological and art historical expert examination. The author substantiates the idea that the study of pornography is not the prerogative of purely art historical expertise, as it is now in the expert practice of Ukraine.

The question is raised as to the expediency of doing art historical research in cases where the fact of the presence of pornography in photographs or videos from criminal proceedings is beyond doubt and thus does not require special knowledge, in particular, an art expert or an expert psychologist. It is proposed to return art historical research to its status as art historical research, not «pornographic research»

So, in the context of the issue, the existing art historical methodology for the research of pornographic products is critically examined, which does not quite meet the criteria of art historical research, but in essence, is more like a methodology in sexology and does not contain criteria for evaluating material objects for their cultural, historical or artistic value.

It raises the difficult question that not everything that we might at first glance consider pornographic images can be. Sometimes, upon deeper study, it turns out that these images can be related to world culture, art, and especially modern art, such as ready-made or contemporary art. The article states that in such difficult and controversial cases, it is necessary to involve art experts. In a similar way, psychological experts should be involved in conducting comprehensive psychological and art historical expertise only in the case of establishing that a person looks like a child, that is, when the investigation has no data on the person's true age. Also, a psychological expert is needed to establish the presence of a sexually explicit image and/or sexually explicit behaviour of a child, meaning that there are no obvious signs of pornography, but the image or behaviour of the child contains sexual subtext.

Key words: psychological and art historical expertise, psychological research, art historical research, pornography and art, modern art.